

5. Шевченко С. Художній текст в курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2007. Вип. 2. С. 219–221.

УДК 821.161.2

УКРАЇНСЬКА РОДИНА ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ АРХЕТИП ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛАРИСИ КОСАЧ

Ольга Гужва,

*викладачка-методистка філологічних дисциплін педагогічного фахового коледжу КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради
(м. Запоріжжя, Україна)*

У статті висвітлюється роль родини Косачів як справжній осередок української національної думки, еліти української нації, громадської свідомості, як національний архетип формування особистості Лесі Українки – феномену незламності людського духу, інтелігентності, духовності, гідності, гордості і віри у світле майбутнє. Інтелектуально-мистецькі надбання цієї родини стали прикладом й об'єктом зацікавлення для багатьох науковців, дослідників, пересічних громадян.

Ключові слова: *родина Косачів, національний архетип, особистість, просвітництво, аура, людська гідність.*

Ukrainian family as a national archetype of Larisa Kosach's personality formation.

The article highlights the role of the Kosach family as a real center of Ukrainian national opinion, the elite of the Ukrainian nation, public consciousness, as a national archetype formation of Lesya Ukrainka's personality - the phenomenon of inviolability of the human spirit, intelligence, spirituality, dignity, pride and faith in a bright future. Intellectual and artistic heritage of this families have become an example and an object of interest for many scientists, researchers, and ordinary people citizens.

Key words: *Kosach family, national archetype, personality, enlightenment, aura, human dignity.*

Родина – основа держави. Українське культурно-інтелектуальне середовище ХІХ – початку ХХ ст. було наповнене відомими родинами, які творили та відстоювали духовне

багатство української нації: Куліші-Білозерські, Тобілевичі, Косачі-Драгоманови, Старицькі-Лисенки, Грінченки, Франки та інші. Кожна з них має своє інтелектуальне обличчя і родові традиції, кожна становить собою особливу цілість на давній фамільній світліні [5, с. 62]. Вони своєю працею в різних сферах життя примножували ряди передової верстви суспільства й були прикладом у формуванні української еліти.

Саме поняття еліта, за тлумачним словником подається як – люди, що виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін., провідники, верховоди, батьки, дріжджі суспільства, обранці, найкращі, тобто передова верства [2, с. 891].

Якщо ж врахувати, що усі ці елітні родини були осередками національної культури, освіти, права, мали свою родову історію, свій архетип, що трактується, з (грец. ἀρχή – початок, походження; τύπος – відбиток, форма, зразок) – у широкому розумінні – наскрізні символічні структури культури, що асоціюють певний тематичний матеріал свідомого та підсвідомого функціонування людських цінностей. [2, с. 127], то варто відзначити, що роль родини Драгоманових-Косачів в історії української культури, громадсько-політичного і національного руху дуже значуща і важлива.

Оскільки на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки предметом нашого дослідження є її багатий духовний світ, необхідно враховувати вагомі здобутки кожного представника цього славетного роду – роду Драгоманових-Косачів. Адже багато хто з них своєю працею в різних сферах життя примножували інтелектуальні здобутки суспільства й були прикладом у формуванні української еліти, вплинули на становлення величної й незламної Лариси Косач.

Відомості про генеалогічне дерево Драгоманових, неповні, але достатньо інформативні. О. Косач-Кривинюк у праці «Леся Українка. Хронологія життя і творчості», І. Денисюк і Т. Скрипка у книжці «Дворянське гніздо Косачів» дають вказівки, за якими доволі точно можна вибудувати родовідне дерево славетної родини – Косачів- Драгоманових. Згідно з цими даними Драгоманови виводять свій рід з Греції, Косачі – з Боснії і Герцеговини. Першим представником лінії Драгоманових, існування якого документально підтверджене, був Стефан Драгоманос, значковий товариш, вибраний у 1756 році головою м. Переяслава, – це прапрадід Лесі Українки. Натомість Косачі походять від «польської корони шляхтича»

Петра Косача, у цьому роді були сотники, полкові судді, бунчукові товариші, маршалки повітової шляхти [5, с. 64].

Ці факти переконливо свідчать, що обидві лінії родини мали шляхетське походження. Так, батько Олени Пчілки Петро Драгоманов, дворянин, був високоосвіченим юристом, земським суддею, а її чоловік Петро Косач, батько Лесі Українки, мав чин дійсного статського радника. Отже, рід Косачів-Драгоманових – це не тільки «аристократи духу», а й аристократи за походженням, «гербова» еліта, якої, однак, за недавніми історичними парадигмами, у нас не було [1, 29].

Мама Лесі Українки Ольга Петрівна Драгоманова-Косач (1849–1930) родину вважала тим благодатним осередком, у якому формується людина, розвиваються національні почуття, закладаються основи національної самосвідомості. Саме родина має сприяти оволодінню дитиною кращими духовними здобутками свого народу, розвивати почуття гордості за свій край, свою Батьківщину. В автобіографії та біографії брата Михайла Олена Пчілка (Ольга Драгоманова-Косач) пише про ставлення до дітей, яке панувало в їхній родині. Драгоманов-батько, юрист за освітою, захоплювався також писанням художніх творів (деякі навіть опублікував), добре малював і прагнув дати дітям добру освіту. Проте найголовнішим його завданням було виховати їх чесними й порядними людьми, які з повагою ставляться до інших – чи то людей з іншої суспільної верстви, чи то менших віком. Він виховував передусім власним прикладом. «У той час, коли панувало деспотичне право, коли з кріпаками можна було робити, що хотіти, – коли в педагогіці шкільній і хатній «учити» мало синонімом «бити», ми виростили, не бачивши ніяких диких сцен розправи сильного з підвладним, старших – з тілом і душею беззахисних дітей; для наставляння було тільки спокійне, лагідне слово» [4, с. 3].

Олена Пчілка - видатна у всьому, чого торкалися її душа, розум, руки: талановитий літератор – прозаїк, поетеса, перекладач, улюблена дитяча письменниця багатьох поколінь; публіцист, науковець, етнограф, редактор, педагог і активний громадський діяч, безкомпромісний борець за українську національну самобутність, самовіддана зразкова мати – вихователька шістьох дітей, які стали високоосвіченими національно свідомими людьми, особливо Лариса, котра завдяки неньці прославила Україну на весь світ.

Материнський обов'язок письменниця вбачала в тому, щоб закласти основи знань, умінь і навичок, дати основи

морального виховання, прищепити любов до праці, поагу до людей. Усім своїм дітям Олена Пчілка дала ґрунтовну початкову освіту і належне виховання, відзначаючись вимогливістю, досконалим володінням рідною мовою. Олена Пчілка прищеплювала своїм дітям любов і шану до рідної мови, до мов інших народів. Вона відстоювала свої погляди, пропагувала їх, не боялась арештів і репресій. Життя та діяльність Олени Пчілки – це повчальний приклад, як у найнесприятливіших умовах треба працювати і боротися для кращого майбутнього свого народу.

Брат Олени Пчілки - Михайло Петрович Драгоманов представляв українську інтелігенцію як культурно-освітній діяч, історик, літературний критик, фольклорист, педагог та громадський діяч. Наукова діяльність й педагогічні погляди М. Драгоманова відзначались енциклопедичністю знань, демократизмом, водночас були сповнені духом патріотизму та народності. Виступав за «європеїзацію» української освіти М. Драгоманов уважав, що національне відродження потрібно починати за допомогою розбудови нової за змістом й ідейним спрямуванням школи. Багато спілкувався та переписувався з представниками української еліти й у такий спосіб вибудовував і поширював свою громадську позицію [3, с. 35].

У своїх численних працях Драгоманов ставив питання підвищення культурного, освітнього рівнів народу, виступав проти антидемократичної політики царизму в галузі народної освіти. Михайло Драгоманов одним із перших виступив із критикою Емського указу, намагаючись привернути увагу європейської громадськості до нищення української мови. У Парижі, на Всесвітньому літературному конгресі, який проходив під патронатом Івана Тургенева, він заявив протест проти ганебної заборони мови цілому народу. У передмові до праці «По вопросу о малорусской литературе» він закликав українців сподіватися лише на власні сили й працювати для свого народу, не зважати на круків, «що каркають безглуздими циркулярами». Адже власна пасивність шкодила українцям більше, ніж царські заборони. Турбота про відродження української мови була постійною духовною потребою Михайла Драгоманова. Розглядаючи мову як соціальне явище, «що має найбільше практичної ваги», як «форму народності», «ознаку породи», як спосіб порозуміння між людьми, учений наполягав на необхідності хоча б елементарну освіту починати рідною мовою [9, с. 138].

Лариса Петрівна Косач - Леся Українка (свій псевдонім запозичила в дядька - Михайла Драгоманова, якого дуже поважала і цінувала, саме він підписувався як «Українець») увібрала все найкраще з родини і зайняла одне з чільних місць у гроні геніальних постатей української еліти.

Через важку хворобу Леся не могла відвідувати школу і здобувала освіту вдома - завдяки матері, приватним учителям та книжкам. Лариса Косач була надзвичайно здібною дитиною. У п'ять років уже читала та навіть писала перші листи до родини дядька Михайла Драгоманова. Перший вірш склала у дев'ять років, у тринадцять мала дві надруковані поезії, а в чотирнадцять опублікувала першу поему «Русалка». Вона вільно розмовляла українською, російською, польською, болгарською, німецькою, французькою та італійською, перекладала з давньогрецької, німецької, англійської, французької, італійської та польської мов [8].

Легендарна поетеса, публіцист, мислитель, громадський діяч - належить до тих людей, які піднялися на вершину духа виключно власними зусиллями. Багатогранний талант Лесі Українки виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці - вона була ліриком, драматургом, прозаїком, літературним критиком і публіцистом, перекладачем та фольклористом. Але найважливіше те, що в літературному процесі своєї доби вона не лише могутній і різносторонній талант, а й активний і непримиренний борець із чітко визначеною соціальною позицією. У центрі уваги Лесі Українки завжди перебував народ, який прагне національного визволення. У вірші «Legende des siecles» вона зазначає: *«Стогнав він під напасницьким бичем, / Тиранам груди пробивав мечем, / Укупі з бранцями ридав він у полоні... / І ріс, і падав з Карфагеном, з Римом, / І гартувався серед бучних чвар, / Від різновірних мучився примар... / Коли стрічав гурти рабів німих, / Свій голос гучно подавав за них, / І в гіркій, давно минулій долі / Все бачив образ рідної неволі»* [7, с. 349].

Ідеал, створений Лесею Українкою, запалює на боротьбу та героїзм, робить ближчою до сучасників.

У педагогічному коледжі Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії викладачі звертають увагу здобувачів освіти на малорозкриту грань життєвої позиції Лесі Українки - педагогічну діяльність, яка розпочалася з родинної педагогіки. Провідний чинник формування педагогічних ідей Лесі Українки - родинна аура Косачів-Драгоманових -

української еліти, що увібрала для тогочасного суспільства гуманістичні погляди на виховання підростаючого покоління. Стан початкової освіти того часу тривожив Лесю Українку, переконував, що вчитель не лише повинен навчити дітей читати, а й розуміти зміст прочитаного. У 1895 р. в опублікованій статті «Школа», у журналі «Народ», у нарисі про стан початкової освіти вона писала: «Цього замало. Головне – навчити розуміти прочитаний текст, його зміст, логічну думку, бачити те, що впливає з контексту прочитаного» [6, с. 48]. Недостатньо навчити читати й писати, як уважала Леся Українка, бо такий підхід до навчання не забезпечить реалізацію програми самоосвіти та самовиховання особистості. У сучасних умовах реформування освіти, реалізації завдань Нової української школи ці пророчі слова набувають реального втілення.

Леся Українка увійшла і в історію українського шкільництва як автор першого українського підручника «Стародавня історія східних народів». Творча ідея підручника насамперед пов'язана з ім'ям молодшої сестри письменниці, Ольги Косач-Кривонюк. Перед тим, як вчити її історії, Леся звернулась до звісного історика, свого дядька Михайла Драгоманова, і попросила його порадити їй, як краще та за якими джерелами скласти курс стародавньої історії. Драгоманов поставився дуже уважно до того прохання своєї улюбленої племінниці, вибрав німецькі та французькі книжки, які радив їй, додавши до них докладні поради про складання курсу історії. Відповідно до порад Драгоманова і по джерелах, присланих ним Леся Українка в роках 1890–1891 і зложила курс - стародавньої історії східних народів. [3, с. 28].

Необхідно підкреслити, що такі ґрунтовні знання, аргументи, які містяться в цій книзі, виявляє не професор, а юна обдарованість. Хіба це не гордість української нації?! Непересічним, на думку письменниці, є значення рідної мови, яка не лише повинна бути в національній школі засобом комунікації, а й виконує значну виховну роль.

Отже, можна із впевненістю стверджувати про те, що національний архетип родини Косачів мав великий вплив на становлення української еліти, на формування особистості мужньої Лесі Українки - феномену незламності людського духу, інтелегентності, духовності, гідності, гордості і віри у світле майбутнє. Якщо Ольгу Драгоманову-Косач можна охарактеризувати як берегиню української аристократичної родини, то її дочці Ларисі Косач судилося стати «духовним

вождем» української інтелігенції на переломі XIX й XX століть. Леся Українка стала не тільки чільною постаттю свого покоління, а й символом сміливого духовного новаторства. Лесині слова актуальні й сьогодні, тому вона має повне право зватися Українкою з великої літери.

Література

1. Когут З.Є. Коріння ідентичності: Студії з ранньомодерної та модерної історії України. Київ, 2004. 351 с.
2. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Том 1 / укл.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Видавництво «Аконіт», 2001. 912 с.
3. Огородник І. В. Українська філософія в іменах: навч. посіб. Київ: Либідь, 1997. 321 с.
4. Петік А. Мудра любов плакає особистість. Палітра педагога. 2012. № 2. С. 3–5.
5. Стасюк Г. Літературна династія як теоретико-методологічна проблема. Слово і час. 2009. № 5. С.62–64.
6. Струманський В. П. Педагогічні погляди Лесі Українки. Початкова школа. 1996. № 2. С. 48–51.
7. Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1975. Том 1. 367 с.
8. Українська академія лідерства. 12 фактів із життя Лесі Українки: між поезією і драмою. URL: <https://www.facebook.com/ualeadershipacademy/posts/1811554562499449/> (дата звернення 27.01.21)
9. Яневський Д. Б. Проект «Україна». Відомі історії нашої держави: продовження (1774—1914 рр.). Харків: Фоліо, 2015. 218 с.

УДК 82-2+32-95

ВОНИ ЛІКУВАЛИ УКРАЇНСЬКОГО ШЕКСПІРА: ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ЛІКАРІ

Олександр Кіцера,

*доктор медичних наук, професор кафедри оториноларингології
Львівського національного медичного університету імені
Данила Галицького, дійсний член НТШ (м. Львів, Україна)*

Пропоноване дослідження, оперте на даних літератури і кореспонденції Лесі Українки, має за мету презентацію тих осіб, які